

Ros Hasana 5779

Tisztelt Olvasók, Kedves Barátaim!

מלכויות – Malchujot, a királyságok, **זכרוןות** – zichronot – az emlékezetek, és **ושופרות** – sofárot, a sófár hangjai. E triátus mérföldkövei és iránymutatói az Új Év napjainak. Részai az ünnepi főimádságnak.

A zsinagógai év fordulópontjához érkezünk. Véget ért egy esztendő, lezáródik egy periódus. Évezredes hagyományunk tanítása szerint az ember megőrzéséért, a lélek vigasztalására és a Szellem megerősítéséért számot vetünk. Gyertyák fénye lobban fel egy csöndes, hívogató, nyugalmas szobában. Lány, ősi dallamok töltik meg a falakat, belépvén ide, a fal túlsó végén egy tükört találunk. A figyelmünket, mintha mágnesként vonzaná magához e különös felület, amely a gyertyák fényénél fodrozódni látszana. Nekünk pedig nincsen más feladatunk, minthogy alaposan megnézzük, figyelmesen szemléljük a tükörben látott hasonmásunkat. S ha véletlenül nem tesszünk, amit a tükörben látunk, hát ne a tükört hibáztassuk.

Az első fogalom, amit a köszöntőmben az ünnepi imakönyvünkből idézek, a malchujot. A talmudikus irodalom Jomá Traktátusának 34/b, és 35/a verzójában találjuk, a Jeruzsálemi Szentély termeinek elnevezéseit, és a hozzájuk tartozó tartalmat, feladatot, amelyet elláttak. Az egyik ilyen helyiség elnevezése kapcsolódik az imádság fogalmához. Mire van szükségünk, hogy a Világ Alkotójának királysága felé meg tudjuk nyitni lelkeink kapuit? A Szentély egyik termének elnevezésének definíciójára, értelmezésére. A terem azt a nevet viselte, hogy párve, mert a főpap az ünnepi időszak során itt öltözött át. A papi lenruháját az ünnep ékességét hordozó öltözékre cserélte.

A későbbi rabbinikus irodalom a kóser-ság különválasztásának a fogalmi rendszerében innen emeli át e kifejezést, hogy párve, amely jelöli mindazokat az étkezési alapanyagokat, amelyek nem húsosak és nem tejesek, ergo egy külön térben elválasztva minden mástól, létezők. Ilyen az év feje, Ros Hasana.

A második fogalom a zichronot. Olvaszuk a Beresit Rábá 21. oldalán, hogy az első ember, Ádám teremtését követően 36 órán keresztül gyönyörködik a teremtett fény csodájában. Ez a 36-os szám és a fény további összefüggéseket is hordoz majd a későbbi korok rabbinikus értelmezése által. Egész pontosan a hanuka gyertyák számának összegét, mely a zsidó számmisztikában mindig a reménységnek volt hordozója.

Fotó: Tóth-Ábri Péter

Ádámot, amikor a 36. órához közeledett, az Ő.való kiragadja az idő és a tér fogságából, és az egyik legcsodálatosabb áldást és átkot nyújtja át az első embernek. Az idő kezdetétől az idő végéig megmutat neki mindent, ami Ádám gyermekeivel történni fog. Egy óriási könyv nyílik meg, s a benne lévő betűk meglevenednek. Történetekké, képekké állnak össze Ádám szemei előtt. Egyik oldalt követi a másik. Hirtelen egy csodálatos picit gyermek arcát mutatják a képek, s Ádámot lenyűgözi a gyermekszemekben megcsillanó lehetőségek végtelen száma. S valami csodálatos, s egyszerre kétségbeejtő érzés fogja el az első embert. Ki lehet ez a gyermek? Miért nem látja őt felnőttként? Milyen tettek fűződnek a nevéhez? Biztosan bölcs lesz majd, és úr valahol egy messzi országban. Természetesen ezekkel a gondolataival fordul a Világ Alkotója felé. Az Ő.való nyugalmas, de egyben csöndes, méltóságteljes némasággal válaszol. Ádám nem érti, hogy miért

nem kap választ. Egyre hangosabban, egyre indulatosabban kéri, óhajta Teremtőjének szavát.

'Nem nő fel. Nem éri meg a felnőttkort. Még gyermekként magam mellé szólítom.' És Ádám ekkor nevéhez méltó tettet cselekszik. Bár ő lett volna a leghosszabb életű ember – 1000 évet kapott a Mindenség Urától, mégis akkor és ott 70 évet ajánl fel önön éveiből, csak azért, hogy e gyermek végigjárhassa a saját útját. Az Ő.való elfogadja Ádám kérését, s a gyermek majd csak idős korában költözik át az eljövendő világba. Ez a gyermek nem lesz más, mint Dávid király – így tanítja a Beresit Rábá története. Ez a közösségünk és a személyek emlékezete.

A harmadik, egyben utolsó gondolat, sofárot – sófárok hangjai. Olvassuk a Misna Ros Hasana traktátusának 7. fejezetéhez tartozó toseftából: Rabbi Meir felesége, Bria tanította: A gonoszság tűnjön el, mint a füst, mert a vétkek vesznek el, nem a vétkek.

A zsidó vallás-etika egészen sajátos és különleges perspektívát nyújt a hívő ember számára. A bűn és a vétkek elkövetője sosem taszítatik el véglegesen az Ő.valótól, hanem az örök szövetség egy olyan perspektívát nyit, amit úgy nevezhetünk, hogy feltétel nélkül visszafogadja a Mindenség Ura a megtért embert.

A Sófár hangjai fűjják el ebben az évben is a vétkeinket, e fragmentált, töredezett szférában, ahol mindig emlékeztessük magunkat, hogy hidak akkor épülnek, ott épülnek, ahol cselekvő, alkotó emberek fordulnak egymás felé, tisztelve, megbecsülve a másik életét, hitét.

„Karod Erős – szíved emelkedett:
Végtelen a tér, mely munkára hív,
S ha jól ügyelsz, egy szózat zeng feléd
Szüntelenül, mely visszaint s emel,
Csak azt kövesd.”

(Madách Imre: *Az ember tragédiája*, 15. szín)

Róna Tamás főrabbi

Kol Nidré 2018/5779

...Várj madár, várj, Te csak mindig várj...! – szól a chászidisztikus ének, és benne a jövőbe, a holnapba vetett hit, annak bizodalma, hogy nemcsak jelenünk, hanem vallásunk és meggyőződésünk szerint holnapunk is van, van jövőnk.

Kol Nidré óráján szerte a világon, minden földrészen összegyűlnek a valláshoz kötődő hittestvérek, és közösen, együttesen foháskodunk az Egek Urához, hogy bocsássa meg az ellene és embertársaink ellen elkövetett bűneinket, és hisszük és reméljük, hogy megszólal a magasságokból a Mindenható szava *száláchtí kidvárechá*, azaz megbocsátok néktek, ahogy ígértem.

Színes mozaikkal átitatott történelmünk-ből három Kol Nidré-ről szövegek írásomban, megtisztelve ezzel szeretett szülővárosom, Nyíregyháza zsidó testvéreit.

Az első ünnep 1944, a második világháború talán legszörnyűbb esztendeje. Távól a hontól, munkaszolgálatban, Auschwitzban a krematóriumok felé haladnak a vagonok. Egy viszonylag fiatalokból álló század eljut egészen a Don partjáig, és ott a mintegy kétszáz ember a csillagos ég felé néz és imádkozik. Van közöttük egy, aki gyönyörűen tudja a Kol Nidré-t. Nem más ő, mint az érsekújvári főkántor fia. Miközben csapattársai a mélyben ássák a gödröt, a kántor a magasságok felé énekel: *Kol Nidré veeszoré*, Mindenható Istenünk nézz le reánk!

Mindenki meghalt, aki akkor ott volt a Don kanyarban ezen a Kol Nidré-n, egyetlen ember maradt csak meg, a hírmondó, aki szinte néhány héttel ezelőtt 100. éves születésnapja előtt adta vissza lelkét Teremtőjének.

Ő hallotta, ahogy mondták azon a helyen akkor. Hítte, hogy lesz holnap, holnapután, s talán felmerült valahol legbelül, hogy évtizedek múlva is lesz, aki emlékezik azokra, akik ottmaradtak, akik csendben hallgatták az érsekújvári kántor fiának imáját a puskaporos levegőben. Akkor még nem tudta sem ő, sem a többiek, hogy hat millióan nem jönnek vissza, hatszáz ezer magyarországi zsidó nem tér vissza. Akkor még talán nem volt nyilas hatalomátvétel, akkor még talán nem voltak árpád sávós zászlók, amelyek még ma is ijesztenek, igyekeznek megfélemlíteni, de mi hetven év távlatából már nem félünk. A magasságok felé, Isten felé nézünk, és azt mondjuk *Kol Nidré veeszoré* azoknak az emlékére, akik nem jöttek vissza a Don folyótól. Az ő emlékükre is összejövünk minden esztendőben, és e csendes fohással érettük is imádkozunk.

Az első Kol Nidré apáink története, a második Jom Kipur már a saját generációmé. Az időpont 1973. Gyönyörű évnek tűnt. Álomszép volt az ősz, tele fénnel, napsugárral, és akkor ott a Tisza partján a fiatal szegedi rabbi imádkozott istenhez és elmondta a Kol Nidré imát azzal, hogy talán Jom Kipurkor meghallgattatik az imádság és békénk lesz nekünk is, és a világ minden egyes zsidójának. A világon mindenütt nyugalomért, csendért, békéért foháskodtunk, azokért a fogalmakért, melyek számunkra a legdrágábbak. S nem kellett hozzá tizenkét óra, hogy a Löw által megálmodott és a Baumhorn Lipót által megépített gyönyörű szegedi zsinagóga tele legyen zsivajjal. Zsongott a templom. A rabbi a Löwök szószerékén állt és nem értett semmit. Nem tudta mi ez a zaj Jom Kipurkor, amikor áhítattal, csendben imádkozunk. Majd

Maurice Gottlieb: Jom Kipur

a sámesz bácsi halkán a fülembé súgott egy mondatot, – hiszen én voltam akkor az a fiatal szegedi rabbi – amit nem akartam elhinni: Egyiptom megtámadta Izraelt. Elfoglalták a Bár Lév vonalat, s úgy néz ki, hogy Izrael elpusztult. Így gondolta a sámesz bácsi. Joga volt ezt hinni, ő ugyanis megjárta Auschwitzot, majd az 50-es években ki is telepítették. Szinte felfogni nem lehetett. Kitört a háború. Gyengülő, dadogó szavakkal mondtam az imádságot:

Ávinu Malkénu, Mennyei Atyánk Cur Jisráél vegoálo, Izrael Szirtje és Megváltója Báréch et Medinát Jisráél résit szmichát geuláténu, Uram, mentsd meg a mi népünket, mentsd meg Izraelt!

S imádkoztunk valamennyien a Biblia nyelvéen, héberül, nem mindig értve a betűk

üzenetét, de átérzve annak lényegét. Majd este, az ünnep kimenetele után kinyitva a rádiót hallottuk, hogy Izrael szerte Jom Kipurkor megfújták a sófárt. Pedig Jom Kipurkor nem szoktak sófárt fújni. Vallásosok és vallástalanok kijöttek a templomokból, és mentek, hogy védjék az országot. Több mint háromezer zsidó fiatalember esett el. Az utólagos statisztikákból megtudtuk, nyolcvan százaléuk soá túlélők gyermeke. Több mint háromezer ember, több mint háromezer lélek, több mint háromezer álm, háromezer család, és vajon hány meg nem született gyermek? De Izraelt nem lehetett elpusztítani. Izrael él, vagy ahogy eleink mondták, *ám Jisráél cháj*, Izrael népe él, és bármennyire is okoltak mindig mindenért bennünket, mindezek ellenére tudjuk és mondjuk: *ám Jisráél cháj*.

A harmadik Jom Kipur, a harmadik történetem tulajdonképpen családi. Megkérdezhetném mindannyiatokat, mit jelent nektek a Kol Nidré? Emlékeztek otthon, családi körben, amikor még mindenki együtt volt, még érintetlen volt a család, nem szólt bele történelem, nem szólt bele politika, alig fértünk el az asztalnál. Mondjátok, most hányan ültök a böjt előtt az asztalnál? Családjaink szerte a világban, és hála Istennek családjaink itt. És a távolság ilyenkor mégis fájdalmas, még ha lélekben, érzelmeinkben együtt is vagyunk. Fogjuk egymás kezét a szó szimbolikus értelmében. Azokét, akik velünk lehetnének és azokét is, akiket már elszóltott az isteni akarat. Ilyenkor, Kol Nidré estéjén mindannyian együtt vagyunk.

Egy kép rajzolódik ki előttem. Egy festmény. A XIX. század utolsó harmadában, Lengyelországban élt egy nagyon tehetséges festő. Nem nagyon ismerik, bár a modernkori művészet egyik kiemelkedő alkotója.

A Tel Aviv-i múzeumba lépve, az aulától nem messze látható az ő monumentális 4x2 méteres Jom Kipur című olajfestménye. A festmény alkotója *Maurice Gottlieb*. Nem volt harminc éves, mikor meghalt. Lefestette azt a kis lengyel falucskát, s benne azt a *stibelet*, azaz imaszobát, ahonnan származott. Nők és férfiak, barázdált arcú öregek, csintalan kisgyermek. Lent férfiak és fent nők. Mindenütt áhítat, s az arcokon megrendültség. Középen magas korú, nagyszakállú aggastyán, a rabbi, ahogy Gottlieb ábrázolja, aki a kezével, szinte szavakkal nem érzékeltethető öleléssel, szorítja magához a Tórát, a mi legszentebb könyvünket, amely a zsidóság legszentebb irata, amelyben hitünk, Istenbe vetett alá-

zatunk, szeretetünk foglaltatik. Valamint az a szerénység, az a jóság, amellyel minden zsidó és nem zsidó embernek rendelkeznie kellene, az empátia, a megértés képessége, a kimondott szó felelőssége. Mert a szó életet adhat, erőt adhat, de a szó gyűlöletet is kelthet, szídhathat, lázíthat, pánikot kelthet, félelmet okozhat, ölhet.

Mi, zsidó emberek, rabbik és civilek, kohaniták, leviták és izraeliták évezredek óta szorosán fogjuk a Tórát, hitünk forrását a szó átvitt értelmében, bizonyítva önmagunknak és a külvilágnak, hogy a Tóra és Izrael elválaszthatatlan. A hit és a zsidóság összeforrt, egységet alkot, egyik a másiknak a feltétele. A hit a mi jövőnk. Őseink hite a jövő reménysége. Erre neveljük gyer-

mekeinket, unokáinkat, a gondjainkra bízottakat, így formáljuk embertársainkat. Hogy legyen bennük felelősség, s ne legyen félelem az emberi lelkekben, hogy szeretet, nyugalom, megbékélés, alázat, egy szóval hit legyen a sokat szenvedett ember osztályrésze. Jom Kipurkor és az év összes többi napján.

Kevákorát roe edro máávir cono táchát sifto.

Mint a pásztor, aki legelteti nyáját, úgy vezeti az Örökkévaló az ő közösségét.

Számon tartja gyermekeinek sorsát, s amikor felcsendül a magyarországi zsidó folklór gyönyörű, különleges mélységgel hozzánk szóló éneke a *Szól a kakas már*, ak-

kor tudjuk, hogy a szó kevés, marad az ima és a zene, hiszen majd megvirrad már, lesz holnap is.

A Sófár olvasóinak teljes hittel üzenem, ezen a helyen is lesznek hívek, akik ugyanazzal a dallammal, ugyanazzal az áhítattal mondják az ősi igéket: ***Kol Nidré veeszoré.***

Sáná tová tikatévu vetéhátému!

Békés, boldog, egészségben eltöltendő új zsinagógai esztendőt kívánok!

Rabbi prof. Schöner Alfréd
rector emeritus

Jom Kippur 5779

Csupán tizenhárom éve vagyok rabbi, ami nem sok idő, viszont bizonyos tapasztalatok megszerzéséhez elegendő. Azt például biztosan látom, hogy Jom Kippurt a magyarországi zsidók közül aránylag sokan tartják meg, viszont lényegesen kevesebben vannak, akik örömmel készülnek rá. Minek kellene, lehetne örülni egy olyan napnak, amikor huszonöt órán át nem eszünk és iszunk, és a fenséges böjtnap más – önsanyargatást célzó – előírását is magunkra vesszük? Tegyük egy rövid kitérőt a rabbinikus irodalomnak az ünneppel foglalkozó szemelvényeiben, talán a végére választ kapunk kérdéseinkre.

1. Miért viselünk fehér ruhát?

A nős férfiak kitliben és fehér kipában, a nők közül sokan fehér ruhában szoktak imádkozni Jom Kippur napján. A férfiak fehér ruhájának tórai forrása is van, hiszen ezt olvassuk a főpap ünnepi viseletéről: „Szent lenköntöst öltösn fel, lennadrág legyen testén, lenövvel övezze fel magát és lensüveget tegyen fel, szent ruhák azok...” (3Mózes 16:4). A főpap jom kippuri öltözékének négy darabját említi a szöveg. Több magyarázattal is szolgálnak bölcseink arra nézve, hogy miért kellett egyrészt lenből készülnie, másrészt fehérnek lenni az ünnepi viseletnek. Az egyik szerint a szolgálattevő angyalokhoz válik hasonlatossá a viselője, mert írva van az egyik emberalakban megjelenő angyalról: „...egy férfi közöttük lenbe volt öltözve...” (Jehezkiel 9:2). A Rabbi Jehosua nevében szóló Rabbi Szimon szerint azon van a hangsúly, hogy a főpap csak ezen a napon viselt fehér ruhát, míg az év többi napján arany színű volt az öltözéke. Ezen a napon azonban helytelen lett volna aranyba öltöznie, mert éppen az aranyborjú vétke miatt kellett engesztelést

kérnie Istentől, és miként a Talmud (Ros Hásáná 26a) fogalmaz: „*éjn kátégor náásze szánégor*”, vagyis (néhány speciális esetet leszámítva) az ember vádlója (mármint az arany ebben az esetben) nem lesz a védője az Örökkévaló ítéletének meghozatalakor. A nők fehér viseletéhez érdekes kiegészítést kínál a Talmud (Táanit 30b), mert elmeséli, hogy Jom Kippur örömnapp volt, amikor a hajadon lányok (kölcsonként) fehér ruhába öltözve körtáncokat jártak a Jeruzsálem körüli hegyekben. Az utóbbi hagyomány régen eltűnt, viszont az nem változott, hogy e napunk elsődlegesen az öröme, hiszen Isten előtt engesztelést szerzünk vétkeinkre.

2. Ha örömnapp, miért böjtölünk?

Mert írva van: „A hetedik hónapban, a hónap tizedikén, sanyargassátok lelketeket” (16:29). A Talmud (Joma 74b) pedig az általunk is ismert tilalmakat határozta meg a lélek sanyargatásának eszközeül. Önmagában a böjtölés semmiképpen sem örömteli, ezért érdemesebb közösségben tölteni. A Tóra felteszi a kérdést: „Miként üldözhet egy ezret, és ketten hogy futamíthatnak meg tízezeret?” (5Mózes 32:30) – Aránpárként problémás a tórai vers. Rási hasonló helyzetben úgy érvelt, hogy „nem ugyanaz ha kevesen teljesítik a micvákat, mint ha nagyobb számban”, mert minél többen foglalkoznak a Tórával és annak előírásaival, annál sikeresebbek lehetnek. Rabbi Ávráham Smuel Benjámin Szofer szerint sem stimmel a matek, és ő is fontos tanítás eszközeként értékelte ezt. Szerinte „minden háború kezdete (is) rendkívül nehéz, a küzdő felek tele vannak kétségekkel, vajon sikeresek lesznek-e. Ahogy haladnak előre, úgy erősödnek meg léleklben, és ezáltal válik lehetővé, hogy sokszorosára növeked-

jen a hatékonyságuk”. A mesterek bölcsesége az este kezdődő Jom Kippurra is vonatkozhat, hiszen közösségben sokkal könnyebb megtartani az ünnepi előírásokat, illetve a minden értelemben megtartott Jom Kippur erőt adhat az év további napjaira.

3. Örüljünk, hogy csak egynapos a böjt? Nem, inkább együnk egy jót előtte!

„Bizony, a hetedik hónap tizedikén engesztelés napja van”. (23:27) A Kli Jákár (Rabbi Slomo Efráim) megjegyzést tett a „bizony” (*áh-78*) kifejezés kapcsán. „Jom Kippur legfontosabb előírását: „sanyargassátok magatokat; a hónap kilencedikén este” a Talmud (Joma 81b) az alábbiakkal kommentálja: „Kilencedikén böjtölünk? Nemde tizedikén böjtölünk? Inkább azt tanuljuk: mindenki, aki bőségesen eszik és iszik kilencedikén, a Kol Nidré megelőző napon, annak úgy számít, mintha két napig (9-10-én) böjtölt volna”. Mivel az étkezés olyannak számít kilencedikén napközben, mint a böjt, azt gondolhatnák néhányan, hogy e nap is engesztelést hoz a bűnökre, az *áh* szó ezt a félreértést akarja eloszlatni.

4. Engesztelés és megtisztulás

„Mert e napon szerez engesztelést értetek... megtisztultok az Örökkévaló színe előtt minden vétkektől” (3Mózes 16:30). Ráv Gedáljá Schorr szerint e vers arra utal, hogy a bűnök eltávolításának két aspektusa van: az engesztelés és a megtisztulás. Az isteni akarat ellen cselekvő emberrel két dolog történik: vétkessé válik Isten előtt, valamint a további helytelen tettek elkövetésével szembeni ellenállása gyengül. Az engesztelés által a büntetés felelőssége lekerül róla, de mivel az ellenálló képessége korábban gyengült, ezért az általa elköve-

tett bűnök következményei vele maradnak, egészen addig amíg meg nem tisztul ezektől. Bölcsünk arra is figyelmeztetnek, hogy Jom Kippurkor csak az Örökkévaló előtt tisztulunk meg, de az embertársainkon ejtett sérelmek rendezésének feladatát – az engesztelés feltételeként – Isten meghagyja nekünk.

5. Jom Kippur napján nincs bűne Izrael gyermekeinek

„Vessen Áron a két bakra sorsot, egyik sors(kő) legyen az Örökkévalóé, a másik Azázelé”. A jom kippuri szolgálat alkalmával találkozunk az igen rejtélyes Azázel nevével. A midrást (Pirké D”Rabbi Eliezer 46.) idéző Hizkuni szerint ez Szamael (Sátán) alternatív elnevezése. A midrás szerint Szamael így szólt Istenhez: minden nép kapcsán lehetőséget adott, hogy vádat emeljek ellenük, de Izrael kapcsán nem adott. Isten így válaszolt: íme, van lehetőség Jom Kippurkor, ha van bennünk bűn...” Éppen ezért – mondja a midrásra építő Hizkuni – a Szamael (Azázel) számára adott áldozat a Sátán megvesztegetése volt, „ezáltal tudták Izrael fiai áldozataik között

bemutatni a Vádló csendjét” is. Mert miután „Számáel látta, hogy Jom Kippur napján nincs bűne Izrael fiainak, így szólt: Világ Ura! Van egy néped a világban, amely olyan, mint az égi szolgálattevő angyalok”.

A bakot el kellett a pusztába kísérni, a Talmud ennek kapcsán is fontosat, örökérvényűt tanít: „És vigye a bak magán minden bűnüket sívár földre, így küldje el a bakot a pusztába” (16:22). A Talmud (Joma 66a) tanítása szerint a bakot a pusztába elkísérő ember számára – bár Jom Kippur, tehát böjtnap volt – rendelkezésére álltak olyan állomások, ahol ételt és italt vehetett magához. Azonban a talmudi szöveg folytatásából kiderül: ezzel a lehetőséggel soha nem éltek a kísérők. Mestereink így összegeznek: „nem ugyanaz, ha valakinek a kosarában van kenyér, mint amikor nincs”, vagyis akinek módja van, hogy vágyát teljesítse, azt kevésbé keríti hatalmába a vágyakozás, mint akinek nincs rá módja. Több szabadság, több lehetőség, kevesebb vétek, ennyire egyszerű?

6. A böjt nem tiltó parancs?!

A Rámbám szerint a böjtölés valójában

nem tiltó parancsolat, hanem tevőleges, azaz nem az evés-ivás megvonásáról van szó, hanem az attól való megpihenéstől. Ezáltal a böjtölő ember angyalhoz válik hasonlatossá, aki az istenszolgálatot az említett szükségletek nélkül végzi, és így a böjt végső célja nem a test sanyargatása, hanem a böjtölő ember magasabb spirituális szintre emelése.

Összegezve: van egy csodálatos napunk, amit közösségben, bűnök nélkül, angyalok módjára tölthetünk el, annak jogos reményében, hogy az Örökkévaló előtt engesztelést szerzünk bűneinkre, ráadásul embertársainkkal is rendezhetjük konfliktusainkat. A böjt – megfelelő olvasatban – csak támogat bennünket, hogy egy ilyen emelkedett napon ne kelljen testi vágyainkkal foglalkoznunk, hanem teljes egészében a spiritualitásnak szentelhesük magunkat.

Ezek figyelembe vételével kívánok a nyíregyházi közösség minden tagjának jó bepecsételést, és könnyű, vagy az eddigieknél legalább könnyebb böjtöt!

Darvas István főrabbi

Szomorú valóság

2017. december 08. A helyi lap pénteki számában vastagon szedett betűvel jelent meg a „Mi lesz majd vajon akkor, ha meghal az utolsó Holokauszt túlélő is a Földön?” című cikk. Önkéntelenül kiszökött a könny a szememből, amikor 2018. július 24-én, kedd délelőtt 11:30-kor Klein Miklós **מרדכי בן שמעון צבי** hittestvérünk, holokauszt túlélő, Margó gondozója és az én jelenlétemben csendesen elhunyt.

Átfutott az agyamon, hogy a heti imádságon már csak ketten vagyunk Nyíregyházán holokauszt túlélő férfiak. Az élet könyörtelen rendje szerint közeledünk a valósághoz. Most, hogy Klein Miklós sorstársunkról, az auschwitzi halálgyár túlélőjéről írok megemlékezést, azzal kezdem, hogy 1927. október 06.-án született Ramocsaházán. Az általános iskola kiváló tanulója volt, de az akkori törvények nem a tudást, hanem a vallást nézték, a fajelmélet nem engedte továbbtanulását.

A szülői házban három fiú és három lány testvér élt. A tragédia az 1944-es deportálással kezdődött. Édesanyja és három húga Auschwitz-Birkenau-ban pusztult el, mert minden kiskorú gyermeket az anyjukkal küldtek a krematóriumba. Az apát és a fiúkat munkára alkalmasnak találták. A nehéz fizikai munka egészségüket kikezdtte, apja és Sanyi testvére hazatértük után viszonylag korán elhunytak. Miklós a lágerből hozott betegségét türelemmel viselte. Lehetősége volt a háború előtt hón vágott tanulmányát

elkezdeni, leérettségizett, majd egy szövetkezetben főosztályvezetői beosztást kapott. Összeköltöztek 1925-ben született Zoli bátyjával, mindketten megtalálták a számukra kedvező munkát. A lágerben töltött idejükről csak szűk hit- és lágertársi, baráti körben beszéltek. A fényképen látható Zoli testvére 5 évvel ezelőtti halálát nem tudta feldolgozni, bánatát csak közeli barátjával, sorstársával osztotta meg, mások nem vették észre, hogy mi nyomja lelkét.

Gyerekkora nem volt, mint e korszakban vallásunkat gyakorló, megélt sokunknak. Az akkori törvények kizárták, hogy élvezhesük a gyerekkori szórakozást, tanulást. Visszatérő témája volt a Nyíregyházi Hitközség hitéletének jelene, jövője. A héber elemi iskolában, a chederben tanult vallási ismereteit élete végéig gyakorolta, élete utolsó napjaiban is szinte imakönyv nélkül, kívülről mondta a szombati és ünnepi imák jelentős részét.

Olyan hittestvérünket veszítettük el, aki nem bántott senkit, aki mindenkit tisztelt, és azt viszonzották. Távozásába nem nyugodhatunk bele, már csak azért sem, hogy ő nyugodjon békében. Emlékét örökké megőrizzük.

Markovics Gyula, Holokauszt túlélő

Szécsi József vallásfilozófus

A kereszténység zsidó gyökerei a vallásközi párbeszéd dokumentumainak fényében

A Nemzetközi Keresztény-Zsidó Tanács (ICCJ) 2018. évi budapesti világkonferenciájának megnyitóján Heisler András, a MAZSIHISZ elnöke ezekkel a szavakkal kezdte beszédét: „Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek vagy a prófétáknak eltörlésére! Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltssem!” Egy betlehemi születésű zsidó tanító szavai ezek – talán hallottak már róla – az első századból. A Jesuá nevű férfi azt hirdette, hogy nem akarja érvényteleníteni a zsidó vallás törvényeit, hogy aki egyetlen betűt is levesz ezekből, az a legkisebb lesz a Mennyeknek Országában. Ő, a hegyről nézve, nem biztos, hogy értené, miért ülünk mi itt két csoportban, zsidók és keresztények. Nem értené, valójában miről beszélgetünk, önnön magunkkal. Mert bizony nincs a világ történetében még két vallás, amelyik ennyire közel maradt volna egymáshoz, amelyek gyökerei ilyen eltéphetetlenül fonódtak volna össze, bármennyire szomorú a kereszténység és a zsidóság közös vallástörténetének első 2000 éve.... A Mindenható által ránk bízott feladat a világ megjavítása... S ha már javítani szeretnénk, lássunk hozzá. Vajon helyes-e a közbeszédben hallható, az új Alaptörvényben is elhelyezett hivatkozás: „Magyarország önazonosságának és keresztény kultúrájának védelme az állam minden szervének kötelessége.” Mert mi, akik itt vagyunk, zsidók és keresztények, pontosan tudjuk, Európában zsidó-keresztény kultúráról kell beszélnünk, de azt is tudjuk – ha máshonnan nem, a Nostra Aetate-ből – hogy „... a többi vallások is szerte a világon, különféle módokon próbálnak megoldást adni az emberi szív nyugtalanságára, hogy utakat, tanításokat, parancsolatokat, továbbá szenttartásokat ajánlanak.” Franz Rosenzweig, a nagy zsidó vallásfilozófus úgy gondolta, az igazság nem a zsidóság, de nem is a kereszténység lényegében, hanem kettejük párbeszédében rejlik.”

A vallásközi párbeszéd nem volt része ismert történelmünknek több évezreden át, tehát egy új jelenség, mégis elmondható, hogy talán több eredményt könyvelhet el magának kifejezetten a keresztény-zsidó párbeszéd, mint sok más új mozgalom. A Holokauszt után néhány évre már megszűletett az ún. Seelisbergi Tíz Pont, 1965-ben megjelent a II. Vatikáni Zsinat „Nostra aetate” kezdetű dokumentuma és rá 50 évre a Szentszék egy új iratban adott irány-

mutatást. Ebben az új dokumentumban kimondta, hogy a zsidók akkor is üdvözülhetnek, ha nem hisznek Jézusban, mint Messiásban. Kimondta, hogy a katolikus egyház a továbbiakban nem folytat missziót a zsidóság felé, a hívek azonban természetes módon közvetítik meggyőződésüket a zsidóság felé. Tehát intézményesen nem, egyénileg viszont igen. Az egyik alapprobléma, hogy könyv-vallás vagyunk, és mindig szent iratainknak a fényében is kell értelmezni álláspontunkat, nemcsak a ratio, a józan ész fényénél, amely egykor megalakította a zsidóság és a kereszténység szent iratait is.

Vermes Géának, a neves Qumrán-kutatónak 1973-ban Londonban kiadott „Jesus the Jew” c. könyve, és azt követő írásai a kérdéskör alapiratai lettek, melyek később magyarul is megjelentek. Vermes Géa előadott hazánkban, így Szegeden is a Szegedi Nemzetközi Bibliikus Konferencián.¹

A kereszténység zsidó gyökereivel, azoknak tudatosításával, az alapvető kérdések felszínre hozatalával a vészidőszakot követően kiemeljük a legfontosabb dokumentumokat, melyek ezt rögzíteni akarják.

A seelisbergi 10 pont (1947)

A II. világháború pokla, a vészidőszak után született egy irat, az ún. „seelisbergi 10 pont”. A svájci Seelisbergben, 1947. júliusában tartott ún. II. Nemzetközi Keresztény-Zsidó Konferencia (International Conference of Christians and Jews) résztvevői egy nyilatkozatot adtak ki. 67 zsidó és keresztény gyűlt össze a világ 19 országából. Azért jöttek össze, hogy kifejezzék a holokauszt miatt érzett gyászukat, elkötelezettségüket az antiszemitizmus leküzdésében és abbéli kívánalmukat, hogy zsidók és keresztény között szorosabb és jobb kapcsolat jöjjön létre.

„A seelisbergi 1947. júliusi 10 pont”²

1. Emlékezz arra, hogy az Egy Isten beszéd mindnyájunkhoz mind az Ó-, mind pedig az Újszövetségben.

2. Emlékezz arra, hogy Jézus Dávid

nemzetiségéből és Izrael népéből származó zsidó anyától született, és hogy az Ő örök szeretete és megbocsátása magához öleli saját népét csakúgy, mint az egész világot.

3. Emlékezz arra, hogy az első tanítványok, az apostolok és az első mártírok mind zsidók voltak.

4. Emlékezz arra, hogy a kereszténység főparancsa: Isten és az embertársak szeretete – amelyet már az Ószövetség is hirdetett, és amelyet Jézus megerősített – egyformán kötelezi a keresztényeket és a zsidókat az emberi együttélés minden vonatkozásában, kivétel nélkül.

5. Tartózkodj attól, hogy eltorzítsd vagy félremagyarázd a bibliai, vagy a Biblia utáni judaizmust azért, hogy így a kereszténységet dicsérhesd.

6. Tartózkodj attól, hogy a „zsidó” szót kizárólag „Jézus ellenségei” értelemben használd, vagy, hogy a „Jézus ellenségei” szavakat a zsidó nép egészére vonatkoztasd.

7. Tartózkodj Jézus szenvedéstörténetének olyan előadásától, amely szerint Jézus megölésének ódiomát a zsidóság egésze, vagy csakis a zsidóság viselné. A jeruzsálemi zsidóságnak csak egy része volt, akik Jézus halálát követelték, a keresztény tanítás pedig mindig is az volt, hogy azok a zsidók az egész emberiség bűneit példázták, és hogy a bűnök, amelyekben minden ember osztozik, juttatták Krisztust a keresztre.

8. Tartózkodj attól, hogy anélkül idéznéd a szentírási átkot, vagyis egy dühöngő tömeg kiáltását: „Az ő vére mirajtunk és a mi fiainkon!”³, hogy ne emlékeztetnél a mi Urunknak ennél a kiáltásnál sokkalta súlyosabb szavaira: „Atyám, bocsásd meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek!”⁴

9. Tartózkodj annak a babonás téveszmének terjesztésétől, amely szerint a zsidóság kitaszított, elátkozott és szenvedésre ítélt nép volna.

10. Tartózkodj attól, hogy úgy beszélj a zsidókról, mintha az Egyház első tagjai nem zsidók lettek volna.

A szerző A Keresztény - Zsidó Társaság elnöke.

Folytatása következik.

1 A qumráni tekercsek és az Újszövetség eszkatológikus világnézete (1999)

2 A Párbeszéd Munkacsoport fordítása (2005. jan. 21.), amely a dokumentumnak az International Council of Christians and Jews honlapján (www.iccj.org) közzétett angol szövegén alapszik. - Párbeszéd Munkacsoport, 2005. jan. 21. <http://www.dialogue.hu>

3 Máté 27,25 (Károli Gáspár fordítása, 1875. évi kiadás)

4 Lukács 23,34

Arányos válaszcsapás

Görögországban dühöng a tűzvész. Egész települések, erdők, mezőgazdasági ültetvények hatalmas területei válnak a lángok martalékává. Nők, férfiak, öregek, gyermekek hálnak szörnyű halált, egész családok égtek benn az autókban, sokan a tengerbe veszttek, mert az oda menekültek közül többeket elsodortak az áramlások. A hatóságok szerint gyújtogatások történtek, mert sok helyen egy időben lobbant fel a tűz.

Vajon mit érdemelnek a gyújtogatók? Mi lehet az a büntetés, ami arányban áll a tettükkel?

A gázai-izraeli határon több hónapja dühöng a terror. A Hamasz által hiszterizált arabok tömegei naponta rohamozzák meg a határkerítést, be akarván törni Izraelbe, zsidókat gyilkolni. Különböző eszközökkel, léggömbökkel, sárkányokkal égő fáklyákat, robbanó gránátokat indítanak a szelek szárnyán Izrael felé, hogy ott tüzeket okozzanak. Hatalmas területek égtek már le, és csak a tűzoltók, meg a lakosság elszánt erőfeszítései akadályozzák meg a sokkal nagyobb katasztrófát. Félelmetes még belegondolni is, mi lenne, ha a természeti viszonyok, erős szél, nagy szárazság, hőség segítené a tüzek terjedését. Olykor rá is lőnek az izraeli határőrökre. Friss hír, hogy

egy arab mesterlövész agyonlőtt egy katonát, aki hiába viselt golyóálló mellényt, mert az arab páncéltörő fegyverrel lőtt rá.

Ismét felteszem a kérdést: mit érdemelnek a gyújtogatók a tetteikért? Mi az az „arányos válaszcsapás”, amivel Izrael viszonyozhatja a Hamasz cselekedeteit? Mert ha netalán a katonák éles lőszert alkalmaznak, és megsérül, esetleg meghal valamely gyújtogató, a „világ” – tisztelet a kivételeknek, és itt kell megjegyeznünk, hogy hazánk, Magyarország is az üdítő kivételek közé tartozik – azonnal elítéli Izraelt a túlzott erő alkalmazása miatt. Jönnek a jogvédők, összeül a Biztonsági Tanács, és csak az amerikai vétó akadályozza meg az Izrael elítélő határozat meghozatalát. Az UNESCO nemrégiben arra a következtetésre jutott, hogy a zsidóknak a Sirató falhoz sincs közük, és ezt a határozatot Svédország is megszavazta!

Az „arányos válaszcsapás” fogalmát a „világ” kifejezetten Izrael kedvéért alkotta meg. Ez azt jelenti, hogyha Izraelt akár olyan halálos ellensége támadja meg, mint a Hamasz, melynek bevallott célja Izrael elpusztítása, akkor sem jogos a megsemmisítő ellenlépés. Képzeljük el, hogy, mondjuk, a II. világháború alatt is létezett

volna a fogalom, és a szövetségeseknek nem lett volna szabad a Wehrmachtot meg az SS-t megsemmisíteni. Csak „arányosan” lett volna szabad visszacsapni. A szövetségesek Németország területére már nem léphettek volna, hisz ha a németeket már kivetkék az általuk megszállt területekről, a további csapások már aránytalanok. És a szövetségesek feladata lett volna a német lakosság áram, víz és élelmiszer ellátása, és Németország üzemanyag ellátása is a háború alatt. Ugye, milyen abszurd a gondolat?

Pedig a „világ” Izraeltől pont ezt várja el. Gázát, amely 2005 óta nem áll izraeli megszállás alatt, Izraelből látják el mindennel, ami az élethez nélkülözhetetlen. Víz, gáz, üzemanyag, építőanyag, cement, élelmiszer, mind Izraelen át érkezik. A Gázát uraló Hamasz ettől függetlenül Izrael léteire tör, adott esetben százával lövi a rakétákat válogatás nélkül izraeli polgári célpontokra. Csak az izraeli technológián múlik, hogy a sikereik mérsékeltek. A „világ” Izraelt azzal vádolja, hogy blokád alatt tartja Gázát. Arról nem beszél a „világ”, hogy Egyiptom is blokád alatt tartja, mert a Hamasz-terrortól ők is tartanak. Arról sem szól a „világ”, hogy a blokád csak a katonai célra használható szállítmányokat érinti, az egyéb javak bejutnak Gázába.

A jelenlegi terrorhullámnak még nem látzik a vége. Csak remélni lehet, hogy egyszer mégis béke lesz az olajfák alatt.

Glück Gábor

A kiállítás apropóján

A Sófár előző számában olvashattuk, hogy Dr. Riczu Zoltán felújította a 2000-es évek elején létrejött holokauszt állandó kiállítást.

A kiállítást 2018. 06. 03-án Dr. Haraszi György professzor (OR-ZSE) nyitotta meg.

Ez alkalom szülte azt a lehetőséget, hogy beszéljünk a kiállítás egy személyű alkotójával szakmai múltjáról, terveiről, közösségünkhöz kötődő kapcsolatának évtizedeiről.

Sófár: Téged úgy ismer közösségünk, mint Riczu Zolit, aki könyvet írt a nyíregyházi zsidóságról, holokauszt kutatót, aki nem melleleg otthon érzed magad közösségünkben.

Hogyan indult szakmai karriered? Kutatási tevékenységed mily módon vezetett el közösségünkhöz?

Riczu Zoltán: Kutatói pályám kezdetén még nem volt olyan célkitűzésem, hogy a holokauszt eseményeit kutassam.

1985-ben a Jósza András Múzeum történetész muzeológusa lettem. Feladatomban történeti dokumentumok gyűjtése, kezelése volt. Ezzel párhuzamosan választanom kellett egy kutatási témát, ez a történeti földrajz lett. Ebben az motivált, hogy egyetemi diplomát történelem-földrajz szakon szereztem, ezért igyekeztem mindkét területtel foglalkozni. 1986-ban igen sikeres előadást

tartottam ebben a témában egy múzeumi szakmai rendezvényen.

1986-ban Dr. Németh Pétert, a múzeum igazgatóját felhívta Wirth Péter műemlékvédelmi szakmérnök, aki a Soros Alapítvány támogatásával a hazai imaházak és zsinagógák építészeti-történetét kutatta, a kutatásokat koordinálta. Munkatársat keresett a megyei kutatások elvégzéséhez. Az igazgató Úr engem javasolt erre a munkára és így kaptam megbízást a téma kutatására. Kutatásaim során megtaláltam a ma is működő zsinagóga és a Bujtos utcában valaha létezett haszid imaház tervrajzait. Abban a levéltári dobozban sok más számomra érdekes épület dokumentumait is felleltem, így a mikve, a pászka sütőde, a kóser húscsarnok, a Talmud-Tóra iskola, a Szarvas utcai iskola, a vágodák tervrajzait, illetve bizonyos iratokat a Kótaji úti temetőre vonatkozóan.

Az eddig elmondottak alapján jól érzem, hogy ez vezetett el a zsidóság kutatásához?

Igen, ez a „véletlen” motivált a nyíregyházi zsidóság történetének kutatásához, mivel ez érdekelt és szükségét éreztem annak, hogy megismerjem az épületek működésének rituális hátterét.

A jó szerencsém által így kerültem kapcsolatba néhai Dr. Schweitzer Józseffőrbival, aki akkor az Országos Rabbiképző Intézet igazgatója volt.

Kérésemre a főrabbi úr szóban lektorálta az addigi kutatásaimból készült dolgozatot, tanácsokat és útmutatást adott és egyúttal felajánlotta, hogy évente 1-1 hónapot töltsék el a Rabbiképzőben, mert úgy látta, hogy komoly az az elhatározásom, miszerint a szabolcsi és a nyíregyházi zsidóság történetével akarok foglalkozni, – ehhez pedig elengedhetetlen a rituális – és vallási előírások, szokások alaposabb ismerete. Éveken át éltem ezzel a lehetőséggel! Délelőtt könyvtári munkát végeztem, délután szinte minden nap konzultáltam a képzőben oktató rabbikkal. Mindez negy megfizetett volt számomra. Ezek a konzultációk nagy szellemi – és tudományos élményt jelentettek, – mintha elvégeztem volna még egy egyetemet.

Schweitzer professzor úr ajánlása révén kerültem kapcsolatba Dr. Vörös Károly professzorral, aki az MTA Történelemtudományi Intézet kutatója volt.

Ezzel a támogató háttérrel jutottam el oda, hogy a zsidósághoz kötődő épületekhez „megkerestem” a zsidó közösséget, annak történetét is. Ennek eredményeként jelent meg 1992-ben a „Zsidó épületek és emlékek Nyíregyházán” című könyvem 1200 példányban. A könyv számtalan helyre eljutott a világban, igen pozitív visszajelzéseket kaptam. Könyvem sikerét abban látom, hogy alapvető, addig nem publikált levéltári forrásokra épült, – igaz ezek feltáráshoz hat év levéltári munka kellett!

Szerénytelenül mondhatom, hogy a könyv megjelenésével ismert lettem a zsidóság történetét kutatók körében és a további munka kikerülhetetlenül elvezetett a holokauszt kutatásához.

Innen úgy tűnik simán folytatódott szakmai karriered.

A kutatásban közel sem így volt, nem haladtam, megakadtam. Ma már tudom, hogy az iratanyag mennyisége volt kevés és igen

szerteágazó, egy egységes kép kialakításához. Nehezítette munkámat a munkahely váltás, mely során a Zrínyi Ilona Gimnázium tanára lettem. Szerettem ott dolgozni, de emiatt viszonylag kevés időm maradt kutatásra. Ugyanakkor beiratkoztam PhD képzésre, lettem az angol nyelvvizsgát. 2002-ben a Nyíregyházi Egyetem (akkor Nyíregyházi Főiskola, kinevezett oktatója lettem. 2004-ben pedig megvédtem doktori disszertációm.

Ezidőtájt határoztam el, hogy feltárom a megyei holokausztra vonatkozó összes levéltárban található dokumentumot. Ezt egy nagyon intenzív kutatómunka követte, melynek döntő részét, 2017-2018-ra elvégeztem. (Természetesen mindig előkerülnek a legváratlanabb helyekről erre vonatkozó iratok.) A dokumentumok száma több ezernyi. Ennek alapján tervezem a megyei holokauszt történetének részletes, eseményszerű feldolgozását.

Nos, még mindig nem derült ki hogyan kerültél kapcsolatba a nyíregyházi közösséggel?

Már az alap kutatások során felvettem a kapcsolatot a hitközséggel. Arra számítottam, hogy találok korabeli iratokat, de semmit nem találtam. Sőt, esetenként én segítettem a közösséget dokumentumok felkutatásában.

Bár a közösség eleinte „furcsa szerzetnek” tartott, nem értették miért „zavarkodok” rendszeresen, de idővel megértették céljaimat, mondhatnám befogadtak. Érdekes epizód volt a zsinagóga belső felújítása, melyben aktívan közre működtem. Miután Wirth Péter fotókat is kért tőlem a templombelső teréről, a felújítás alkalmával a hitközség kérésére én „felügyeltem” azt, hogy a falfestmények javítása során az eredeti, színhű állapot jelenjen meg, mivel én ismertem, – dokumentáltam az eredeti állapotot, így az eredeti színeket is.

Kérlek, fejtsd ki, hogy mi a szakmai különbség a két kiállítás között? Mi indokolta az újra gondolást?

Az első kiállítás a holokauszt megyei történetének alappontjait mutatta be. Közben világossá vált számomra, hogy a holokauszt eseményeinek azon részére, melyet az emberek általában ismernek – sárga csillag viselése, gettósítás, kegyetlenkedés, deportálás és pusztulás –, az általam megtalált dokumentumoknak töredke vonatkozik. Ez számomra azt jelenti, hogy az akkori ha-

talom szinte részletkérdésnek tekintette százezrek elpusztítását.

Kevesebb ismert, de az általam feltárt dokumentumok döntő többsége azt bizonyítja, hogy a fő kérdés az volt, hogy a zsidók hátrahagyott vagyonát milyen módon és kik szerzik meg. (Hogyan, milyen elv alapján osztják szét és kik, milyen arányban részesednek abból.) Így a második kiállítás anyagában ezek a hangsúly áttolódások jelennek meg a legapróbb részletekig.

Az iratokból szinte sugárzik a tülekedés a zsidó vagyon megszerzésére. Idővel ezt az akkori hatalom is megelégette, igyekezett a folyamatot a kaotikus állapotból „törvényes mederbe” terelni. Ezt érzékeltetik a vitrinekben elhelyezett „Nyírvidek” című napilap cikkei. Ezt kívánom több részletben az alap kutatásokkal együtt publikálni.

Másrészt muzeológusként gondolkodva is indokolt a kiállítás felújítása, hiszen az állandó kiállítások a múzeumokban is 5-8 évig állnak, ezt az időtartamot az eredeti kiállítás már régen meghaladta.

Az első rész megjelenését a 2019. évi Mártírok Emléknapjára tervezem.

Adhatnál abban segítséget, hogyan mutassuk be a kiállítást a látogatás során?

A kiállító terem mérete azt sugalja, hogy látszólag rövid idő alatt áttekinthetők a dokumentumok. A kiállítás tartalmának megismerése viszont időt igényel. Ennek alapfeltétele, hogy a kiállítást bemutató személy szakzerű útmutatást adjon és rendelkezésre álljon a „kiállítás vezető”-kiadvány (füzet), ahogy ez a múzeumokban szokásos. Ez a közeli jövőben elkészül.

A kiállítás célja a dokumentálás mellett a tanítás. Ebben mit tanácsolsz?

A kiállítás meglétéről a közvéleményt tájékoztatni kell. Ennek talán legfontosabb módja, hogy a megye és a város középfokú, de akár a felsőoktatási intézményeinek diákjai megismerjék azt. Nagyon fontos, hogy a jövő nemzedéke megértse mi történt a 20. század legsötétebb korszakában és elgondolkozzon rajta.

A cél az lenne, hogy a kiállítás megtekintése ne csak kampányszerűen, a Holokauszt Emléknaphoz kapcsolódjon, hanem része legyen az oktatásnak.

Ebben az is segítséget jelenthet, hogy a „kiállítás vezető” (a füzetet), előzetesen eljuttatjuk ezekhez az intézményekhez. Alkalmanként, amennyiben a látogatók igénylik helyszíni vezetést is szívesen vállalok.

Köszönjük, további sikeres kutatómunkát kívánunk.

Lejegyezte: Kertész Gábor

Szunyogh Szabolcs

Magyar menóra

könyvajánló

Szunyogh Szabolcs a Köznevelés című országos oktatási hetilap főszerkesztője volt huszonkét éven át. Több, mint negyvenöt éve dolgozik oktatási újságíróként. Íróként is ismert. Számos, a zsidósággal kapcsolatos ismeretterjesztő könyv szerzője. Munkái rangos kiadóknál jelentek meg (Móra Könyvkiadó, Nemzeti Tankönyvkiadó Vállalat, Noran Libro Kiadó), és mind a szakmai kritika, mind a nagyközönség kedvezően fogadta azokat.

2016-ban jelent meg a Jákób csillaga – zsidóság: vallás, hagyomány, kultúra című összefoglaló könyve, amelyben a judaizmusmal kapcsolatos legfontosabb ismeretekről, a vallási alapelvekről, az ünnepekről, a liturgiáról, a kóserságról, a Tóráról, Taanachról és Talmudról, a Sulchán Áruchról, a kabbaláról és a különböző zsidó vallási irányzatokról talál ismeretterjesztő fejezeteket az olvasó. Emellett a zsidóság történelméről, külön a magyarországi történelméről, a fontosabb zsidó történelmi személyiségekről, a zsidó vallásjog demokratikus szerkezetéről, a nők szerepéről, a legismertebb antiszemita sztereotípiákról és azok cáfolatáról, valamint Izrael államról,

mint a Közel-Kelet egyetlen igazán demokratikus országáról – és a zsidó humorról is. Ez az olvasmányosan megírt könyv, a Jákób csillaga segít a magyarországi közönség körében ismertebbé tenni a zsidóságot és hozzájárul a tisztelet megerősítéséhez is.

2018-ban jelent meg a Magyar menóra – magyarországi zsidó emlékhelyek című könyve.

Kiknek szól a Magyar menóra?

Például azoknak a tanároknak, akik iskolai kirándulásokat szerveznek; azoknak a szülőknek, akik elviszik a gyerekeiket városnéző kirándulásra; illetve minden érdeklődőnek, aki a közismert idegenforgalmi látnivalókon kívül a zsidó kulturális örökség kincses tárával is meg szeretne ismerkedni. A könyv terjedelmi okokból nem törekszik teljességre, hiszen egyetlen kötetbe lehetetlen lett volna mindent beszűfölni, hanem csak azokról a főbb településekről ír, amelyeket a turisták általában felkeresnek. Külön fejezet mutatja be Budapest, Pécs, Balatonfüred, Keszthely, Pápa, Kőszeg, Szombathely, Sopron, Balf, Abda, Győr, Vác, Kecskemét, Gyöngyös, Szeged, Mákó, Debrecen, Nyíregyháza, Nagyálló, Sátoraljaújhely és Mád zsidó közösségének a sorsát és emlékhelyeit. Nemcsak zsinagógákról és temetőkről tájékoztat a könyv, hanem mindarról a még létező és már nem létező épületről, szoborról, emléktábláról is, amelyik bizonyítja a magyar zsidóság teljesítményét. Legyen szó akár rabbikról, költőkről, vállalkozókról, tudósokról, képzőművészekről vagy sportolóktól. Részletelesen ír a Magyar menóra című könyv a holokauszt történetéről, a gettókról, a téglagyárakról, a deportálási útvonalakról és a temetőkről, valamint szól az embermentőkről is.

A Magyar menóra című könyv a közvetlen a turisztikai jelentőségén túl azért fontos számunkra, mert tényekkel bizonyítja a magyar zsidóság hozzájárulását a modern Magyarország felépítéséhez – és ezzel megerősíti a magyar zsidóság öntudatát is.

Hitközségünk irodájának „könyvtári” polcain hamarosan megtalálható lesz a Magyar menóra, melyet olvasásra feltétlen ajánlunk.

Kertész Gábor

Ida és a sakk

Mint azt korábban hírül adtuk, hitközségünk adott helyet június 10-én a Dávid SC Sakkszakszaktálya által kiírt harmadik Sófár Rapid sakkversenynek, melynek egyik szponzora hitközségünk aktív tagja, Dr. Szepesi Andrásné, Ida volt.

Riportra készültünk ugyan, de aztán „csak” beszélgettünk. Így derült ki, hogyan került kapcsolatba Ida a sakkal. Az enyhén szólva meglepett, hogy beszélgető partneremnek korábban egyáltalán nem volt kötődése ehhez a játékhöz. 2015-ben kerkedvezményes nyugdíjazásakor megérezte, hogy a „részakadt” sok szabadidőt ki kell valamivel töltenie. „Tudod mi a férjemmel munkamániások voltunk, és ezt a lányaimnál is tapasztalom”. Egy nyugdíjas óvodónő tanácsára döntötte el, hogy óvodáskorú gyerekeket próbál meg sakkra oktatni. Beiratkozott a Budapesten működő Ádám Olga sakkiskolába, ahol elsőként fejlesztették ki Magyarországon a gyerekek sakk oktatásának játékos módszertanát. Azaz a nyugdíjas óvodapedagógus újra didaktikát tanult. Az iskola elméleti és gyakorlati képzést egyaránt adott, így végül Ida oklevelet kapott sakkjátszó játékok módszertanának ismeretéből. Nem sokat habozott, bérelt egy klubbot, elsősorban nyírbogdányi és nyíregyházi iskolákból, óvodákból toborzott tanítványokat ötéves kortól kisiskolás korig. Elmondása szerint igen sok jó képességű gyereket fedezett fel, egyik tanítványa az idén korosztályának megyei bajnoka lett, így bekerült a sakkolimpiára. A Dávid SC Sakkszakszaktályt a HIT Gyülekezete működteti. Ida javaslatára 2016-ban egy akkor még rendszeres hitközségi klubnapra meghívták a szakosztály minden korosztályát egy barátságos sakkjátékra. Az első találkozást a szakosztály vezetője Morvai Pál is sikerként könyvelte el. 2017-ben, a második Sófár Rapid versenyre már meghívásos alapon jóval többen, több más városlól is jelentkeztek, sőt a versenyre, mint vendég eljött Varga Péter FIDE bíró is. (A FIDE a Nemzetközi Sakkszövetség francia rövidítése) Ez a verseny számítógépes párosítással, a FIDE hivatalos rapid verseny

szabályai szerint zajlott, a dobogós helyezettek díjazásával. Az idei versenyre közel hetvenen jelentkezték!

Ida és Morvai Pál vezette sakkszakosztály közötti szakmai, baráti kapcsolat így alakult ki, töretlenül fennáll, ez Idának és tanítványinak – elmondása szerint – különösen a két legtehetségesebb gyereknek nagy segítséget jelent.

A legenda szerint a sakk, mint játék indiai eredetű, felfedezője egy udvari bölcs ezzel

a játékkal gyógyította ki uralkodóját az elhatalmasodó unalmi állapotából, melyet ma divatos szóval depresszióknak nevezünk.

Wilhelm Steinitz, az első hivatalos világbajnok, Lilienthal Andor, Bobby Fischer – aki a lubavicsi rebbével is kapcsolatban állt –, a Polgár lányok, csak töredéke a világbajnok, vagy nemzetközi rangú sakkozók névsorának. A névsor csak a „véletlen” műve.

Kertész Gábor

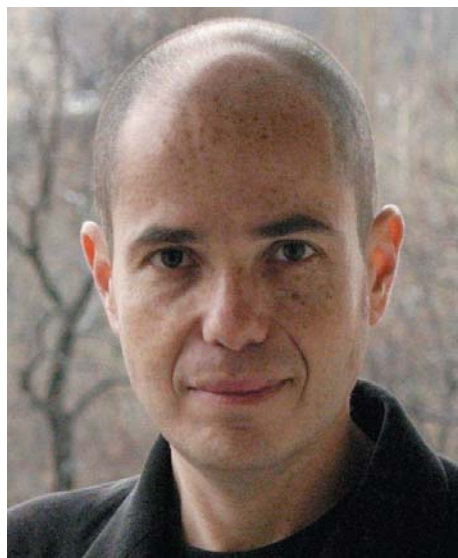
Lapzárta után jelent meg a hír a világhálón: Liel Levitan 7 éves izraeli kislány korcsoportos Európa-bajnok lett Krakkóban, így jogosult lenne a világbajnokságon indulni. A rendező ország Tunézia, ahová izraeli állampolgár nem léphet be. A FIDE állítólag hallgat. („...mert vétkesek közt cinkos, aki néma” Babits Mihály: Jónás könyve)

IRODALMI ARCKÉPCSARNOK 2.

Az elmúlt egy évben nagy örömmel figyelttem az 1945 című film hatalmas nemzetközi és hazai sikerét, és örömöm jelentős részben nem csak a remek filmnek, a nagy-szerű rendezésnek és a kiváló színészi játéknak szólt, hanem magának a forgatókönyv-írónak: Szántó T. Gábornak. Az ő novellájából készült ugyanis a film, amelynek révén az író a megérdemelt sikert elkönyvelhette magának. Az Élet és Irodalomban is méltattam már az 1945 című elbeszélést, hadd idézzek ebből egy részletet: „A legjobbnak az 1945 (Hazatérés) című szöveget tartom, amelyben szikár, feszes, nyers, vasreszelék pattogású, erős mondatok sorjáznak a szó szerint síri csöndben megélt drámai végkifejletig. A szűzsége ennyi: visszatér a halálból két zsidó, hogy a meggyilkoltak emlékére jelet hagyjon a temetőben, azaz: az élők lelkében. Szerintem egy irodalmi szöveg megalkotásának egyik legnehezebb feladata, hogy az író miképpen képes ábrázolni, érzékeltetni a csöndet. Ehhez nem elég a szóköz, nem elég a bekezdés-váltás, és főleg nem elég a pusztán hallgatás, hanem a szituációs szerkezetet kell úgy megformálni, amitől az olvasó lélegzete elakad. Itt ez történik. Semmi díszítmény, semmi ornamentika, semmi elbeszélői színezék, csak az elbeszélés logikájából következő, mély, katartikus csönd a végén”. (Élet és Irodalom, Ex libris, 2017. augusztus 25.)

Szántó T. Gábor számomra különleges alkotó a kortárs magyar irodalomban, hiszen többek között az ő személyéhez köthető a karakteres magyar zsidó irodalom szólamának megjelenése az ezredforduló prózájában. Magyar zsidó irodalom alatt nem azt értem, hogy a szerző magyar zsidó, hanem azt, hogy a főbb témáit a magyar zsidóságon belül találja meg. Szántó T. Gábor ilyen magyar zsidó író. Ráadásul ő szerencsére nem a magyar zsidóság mai „krónikása”, azaz nem az érdekli, hogy idillikusan elemelt történeteket meséljen a mai magyar diaszpóra életéből. Nem foglalkoztatja a közhely-gyártás sem: nem érdeklik a „zsidós” toposzok, mert számára a zsidóság (mint irodalmi téma) nem érdekesség és

Szántó T. Gábor (1966-)

nem egzotikum. Ebbe a csapdába sokan (nem csak írók és nem csak zsidók) beleesnek, mert engednek a többségi kíváncságnak, mert engednek a többségi kíváncságnak, és úgy próbálnak mesélni a zsidókról, hogy történetük feltétlenül érdekes és egzotikus legyen. Ettől lesznek közhelyesek. Szántó T. Gábor azonban messze elkerüli az efféle rejtett aknákat, hiszen őt a konfliktus, a dráma, a végsőkéig kiélezett szituáció érdekli. Vagyis az, hogy éles helyzetben miképpen viselkedik a morális és az immorális ember. Az foglalkoztatja, hogy milyen harcok dúlnak a lélek mélyén, és ezek a belső ütközések vajon milyen nyomot hagynak a lélek külvilággal érintkező felületén. Az 1990-es évekből sok olvasó számára emlékezetes lehet a Mőszer című kisregénye (Magvető, 1997) két szempontból is: egyrészt ez volt a rendszerváltás utáni irodalom első „spiclikönyve”, másrészt arról tanúskodott, hogy az irodalomban elkezdett dolgozni egy magyar zsidó író, aki az erkölcsi szembenézés harcosa, és ebben a tekintetben kér-

lehetetlen, akár zsidókról van szó, akár nem. Márpedig a Mőszerben bizony zsidókról van szó: a történet szerint a zsidó hitközség egy, az író által kitalált főrabijáról kiderül, hogy a kommunista rezsim besúgója volt, és szennyes múltjáról cikket készült megjelentetni a Szombat című lap. (Amelynek amúgy, mint tudjuk, Szántó T. Gábor a főszerkesztője.) A írás kerül a bulvárosi kliséket, és az író nem lenget erkölcsi korbácsot sem főhőse fölött. Egy szenvedő emberi lélek vergődését ábrázolja magával a korszakkal együtt. Nem fölmenteni akar, és nem is ítéletet hozni, hanem arra törekszik, hogy megmutassa egy ember életútját a választásaival, hibáival, gyöngeségeivel és kiszolgáltatottságával.

Szeretném fölhívni a figyelmet Szántó T. Gábor pályájának egy másik, ugyancsak fontos művére, az Édeshármásra (L'Harmattan Kiadó, 2012), amelynek főhősét, Reb Slojmet Vári György „az utóbbi évek magyar irodalmának egyik legsikerültebb regényalakjának” nevezte a Magyar Narancsban (Őnálló életre kel, 2013/6). Mint Vári írja, „Szántó T. Gábor Édeshármás című könyve képes arra, ami minden egyébtől függetlenül is képes igazolni egy regényt: emlékezetes figurát teremt. Reb Slojme akadémikus, szorongó, türelmetlen és mégis bölcs öregember. Bölcs és nyugtalan, mert hiába nagy tudású és elkötelezett ismerője a zsidó vallási hagyománynak, mégsem képes huzamosabb ideig jámborságra. Nagy kérdéseire – a holokausztól a testi szerelemig – nem érkezik adekvát válasz hagyományán belülről, neveltetése nem hozható kapcsolatba az életével. Többszörösen világát veszített tanító, akinek gyermekkorra feltámaszthatatlanul füstt lett '44-ben, otthon tanult életformája pedig azért is folytathatatlaná vált, mert mesterségesen beszűkítette volna eleven érdeklődését. Nem ebben a világban él, hiába látott épp elég sokat belőle”. Ami viszont Szántó T. Gábort illeti: ő nagyon is ebben a világban él, és szerencsére már sok mindent megírt belőle. Várjuk a folytatást.

Kácsor Zsolt

Érdekességek a közelmúlt kevésbé ismert történeteiből...

A hastáncos zsidó ikrek, akik meghódították Kairót és az egész világot

A Jamal lányok

Nagyon kevesen tudták, hogy a Jamal nővéreket eredetileg Helene és Bertha Fishelnek hívták.

Egyiptom egykoron pezsgő, nyitott társadalmi berendezkedéssel büszkélkedhetett, ahol békében élt egymás mellett muszlim, nyugati és görög-keleti, valamint Kopt keresztény, illetve zsidó. Mindennek ellenére nem volt közismert, hogy a Fárúk király által is csodált Jamal nővérek Fishel és Jini Alpert zsidó zenészek gyermekeiként látták meg a napvilágot.

Fishel az ukrainai Chernowitzból (ma Chernivtsi) érkezett Egyiptomba az 1920-as években, majd egy zenekarban kezdett zenélni, Jini pedig operaénekes volt.

Lányaikat zene- és tánc tanárokhoz járátták nagyon fiatal koruktól kezdve. A keleti táncokhoz való tehetségük már a legelején megmutatkozott. Hamarosan fel is kérték őket, hogy tudásukat élőben is megmutassák, színpadon kamatoztassák. Édesanyjuk, Jini, úgy döntött, hogy elkíséri lányait a fellépéseikre. Ezen szokásáról akkor sem volt hajlandó lemondani, amikor a gyerekek fiatal felnőttekké váltak.

A lányok felvették a Lelia és Lamia nevet az eredeti Lys és Lyn helyett, és folytatták a második világháború utáni időszakban meglehetősen merésznek számító fellépéseiket. Mozsisztárrá váltak, azonban a nasszeri katonai puccsot követően Indiába, majd Szingapurba költöztek, ám hírnevük ott is utolérte őket.

Az Egyesült Államoktól vízumot kaptak azt követően, hogy a Kongresszus képviselőinek egy csoportja Bombayban megtekintette egy fellépésüket.

Miután megérkeztek Amerikába, összeálltak a szír-amerikai Eddie „A sejk” Kochak-kal és az iráni hegedűművésszel, Hakki Obadia-val. Együtt megalkották az úgynevezett Amerabát, ami az amerikai és arab zene ötvözete.

Röviddel az Újvilágba való megérkezésüket követően a lányok férjhez mentek, majd az éjszakai klubokban történő fellépések helyett elkezdtek hastáncot tanítani.

Lyn 1992-ban hunyt el, Lyz 2016-ban. Özvegye, David Marks úgy döntött, hogy megosztja megboldogult felesége és nővére történetét a világgal. Az archív felvételeket az Izraeli Nemzeti Könyvtárnak adományozta. Marks reméli, hogy tette inspirálóan fog hatni más táncosokra, valamint az arab kultúrát és az arab-zsidó művészetet kedvelőkre is.

Hagay Hacohen 2018. július 11-én a *jpost.com* oldalon megjelent írása alapján.

Einstein nem ismerte fel Izrael tudományos potenciálját

David Bohm 1917-1992

„Izrael intellektuális értelemben véve életben van, és érdekes ország is, de lehetőségei szűkösek” – írta az elméleti fizikus egy 1954-es levelében barátjának, a zsidó-amerikai David Joseph Bohmnak, aki akkortájt épp Izraelbe való költözésén gondolkodott. Einstein próbálta őt lebeszélni az „alijázásról”.

„Azzal a szándékkal odamenni, hogy az első alkalommal vissza is fordul, sajnálatos lenne” – figyelmeztetett Albert Einstein.

Ezen levél megírása előtt két évvel utasította vissza Izrael első miniszterelnökének, David Ben-Gurionnak azon javaslatát, miszerint legyen ő, azaz Einstein a második. Indoklásában akkor az állt, hogy teljes egészében a tudománynak kívánja szentelni életét.

Bohm, aki fizikusként maga is részt vett az első atombomba kifejlesztésére hivatott Manhattan terv munkájában, végül is 1955-ben Erecbe költözött, Einstein figyelmeztetései ellenére. A haitai Technion Egyetemen tanított két évig, és Izraelben ismerte meg későbbi feleségét is.

1957-ben Nagy-Britanniába érkezett, hogy kutatását folytassa, majd felfedezte az Aharonov-Bohm effektust. (amely megmutatja, hogyan befolyásolhatja a mágneses mező a tér egy részét, ahol a tér árnyékolva van, miközben vektor potenciálja nem tűnik el. Ez mutatta ki először, hogy a mágneses vektor potenciál – ezidáig egy matematikai fogalom – valóságos fizikai (kvantum) hatással bír. – wikipedia – a szerk.).

Később épp Bohm volt az, aki a brit titkosszolgálat (MI5) felkérésére megvizsgálta Uri Geller képességeit. Az illuzionista által épített múzeumban állítják ki a teljes levelet, melyet Bohm adott át Gellernek Einstein egy pipájának kíséretében.

Ofer Petersburg 2018. március 10-én a *ynetnews* oldalon megjelent írása alapján.

Az oldalt Sugár Károly szerkesztette.

HITKÖZSÉGI HÍREK, TÁJÉKOZTATÓK

EMLÉKEZTETŐ

Augusztus 29-én 18.00-tól Nógrádi Gergely főkantor és művészbartói koncertjén „zsidó örökzöld dallamok” csendülnek fel. A koncert helye – a VIDOR fesztivál keretében – a zsinagóga. Szeretettel várjuk hitközségünk tagjait.

Hitközségünk vezetése nyertes pályázat alapján 1 napos vasárnap, budapesti kirándulást szervez. A tervezett program: a Zsidó Múzeum, a várnegyed megtekintése és egy színházi program. A kirándulást október második felében tervezzük, a színházi lehetőségektől függően. **Kérjük, hogy jelentkezési szándékát legkésőbb szeptember 15-ig, a hitközség irodájában adja le. Várunk esetleg más program javaslatokat.**

Elment az utolsó kisvárdai túlélő

2018. július 10-én a kisvárdai zsidó temetőben vettünk végső búcsút Molnár (Moskovics) Lászlótól, ki életének 87. évében adta át lelkét teremtőjének.

Családja, nagyszámú tisztelője, így a nyíregyházi, tokaji és fenyveslitkei zsidóság jelenlétében az elhunytat Petrovits Péter rabbi búcsúztatta.

Búcsúbeszédet mondott még Dr. Iványi Gábor elnök lelkész és Iklódi László lelkész. Laci bácsi emlékét szívünkben örökké megőrizzük.

Bárhesz rendelés

Hitközségünk a hagyományos, családonként 2-2 db kalácsot ez évben is biztosítja. Az ezen felüli igényeket mindkét ünnepre szeptember 5-ig szíveskedjenek leadni. A kalácsok Ros hasana ünnepére szeptember 9-én, vasárnap 9.00 – 14.00 között, Jom kipur ünnepére szeptember 18-án, kedden 8.00 – 14.00 között vehetők át.

Búcsúznak Erzsike Nénitől

Brenner Béláné, Róth Erzsébet, **הולדה בת אברהם**

2018. augusztus 2-án, életének 95. évében elhunyt. Családtagjai, rokonai, ismerősei, hitközségünk tagjai, augusztus 8-án kísérték el utolsó útjára a nyírbátori temetőben. A szertartást Markovits Zsolt főrabbi végezte. Emlékét örökké megőrizzük.

A szatmári rebbe látogatása

Július 11-én nagyszámú híve kíséretében vendégünk volt Rav Zalman Teitelbaum, a williamsburgi szatmári rebbe. Első útja a temetőkbe vezetett, ahol meglátogatta nagyanyja sírját. Ezt követően hitközségünk épületében szűk körben tárgyalt elnökünkkel hitközségünk támogatásának lehetőségeiről. Vendégeink a mááriv ima elmondása után köszöntek el. A rebbe a nagyhírű Moshe Teitelbaum fia, a beszercei rebbe veje, a központi szatmári zsinagóga főabbija. Követői publikálnak a jiddis nyelvű, nagy példányszámú Der Yid újságban. Az USA-ban nagy befolyással bíró rabbi felügyelete alatt számos alapítvány és szervezet működik.

A Szepesi család jorcájtjai

Dr. Szepesi Andrásné, Ida kérésére, Moskovits László temetését követően emlékeztünk meg Ida apósa, Szepesi Sándor, anyósa Szepesi Andrásné, Grünvald Jolán és férje Dr. Szepesi András jorcájtjáról.

KEDVES OLVASÓINK!

A Sófár rövidesen betölti 21. életévét. Külső formája és belső tartalma alapján – köszönhetően az eddigi szerkesztőknek és a cikkek szerzőinek – rangot szerzett a zsidó közéleti lapok palettáján.

Ez év júliusától az újság kiadásáról három fős „csapat” gondoskodik. A szerkesztők ezúton fejezik ki köszönetüket azok felé, akik korábban már „megjelentek” a lapban, és felajánlották további együttműködési szándékukat. Emellett sikerült új szerzőkkel is kapcsolatot építenünk. Így indult el az előző számban az irodalmi arcképcsarnok, most először, majd több alkalommal jelentetünk meg a „zsidó–keresztény együttélés” problémakörét tárgyaló cikket.

Kérjük olvasóinkat, látogassák a hitközség új facebook- és weboldalát, melyek működtetéséért köszönetünket fejezzük ki Färber Fruzsina és György András egyetemi hallgatók felé. Övék a jövő! Külön öröm mindnyájunk számára, hogy Tóth-Ábri Péter igényes fotókat készít az újság, a facebook oldal és a weboldal részére.

Várjuk a lappal kapcsolatos észrevételeiket a sofarnyzsh@gmail.com email címen.

Szívélyes üdvözetünket küldjük lapunk minden olvasójának.

Dr. Dolinay Tamás Kertész Gábor Sugár Károly

Végleges temetői nyitvatartás

A temető ez év június 1-től – annak gondnokával történt megállapodás alapján, évszaktól függetlenül – **minden pénteki napon 9.00 – 12.00 között látogatható.** A temető a zsidó és állami ünnepeken zárva van, de **az állami ünnepeken, vagy a hivatalos nyitvatartási időtől eltérő időpontokban a temető gondnokával történő előzetes megállapodás alapján látogatható.**

A vasárnapi nyitva tartás évszaktól függetlenül 9.00 – 12.00-ig. A temető hétfőtől csütörtökig 04.01. – 10.14. között 9.00 – 16.00-ig, 10.15. – 03.31. között 9.00 – 12.00-ig látogatható.

A temető gondnok, Csalószki István.

Elérhetősége: 0620/497-7532.

Ünnepi Imarend

Erev Ros hásaná	szeptember 09. Vasárnap 18.30.
Ros hásaná I.	szeptember 10. Reggel 9.00, este 18.30.
Ros hásaná II.	szeptember 11. Reggel 9.00, este 18.30.
Sábát suvá	szeptember 15. Reggel 9.00.
Erev Jom kipur	szeptember 18. Kedd, Kol nidré 18.30. Böjt kezdete: 18.15.
Jom kipur, Mázkir	szeptember 19. Reggel 9.00, ünnep kimenete: 19.25.
Erev Szukkot	szeptember 23. Vasárnap 18.30.
Szukkot I.	szeptember 24. reggel 9.00, este 18.30.
Szukkot II.	szeptember 25. reggel 9.00. este 18.30.
Hosáná rábá	szeptember 30. reggel 9.00.
Erev Smini áceret	szeptember 30. este 18.00.
Smini áceret, Mázkir	október 01. Hétfő reggel 9.00.
Erev szimhát torá	október 01. este 18.00.
Szimhát torá	október 02. reggel 9.00.

Ros hásanától kezdődően a délelőtti ima kezdete 9.00!
Mázkir időpontja kb. 10.30.

Hitközségünk vezetősége békés, boldog ünnepeket kíván
hitközségünk tagjainak!
Shaná Tová U'metuká!

Szukoti ima Paula Gans 1920

SALOM

Peckesen ül a szőke lány
A büszke fiú nyakában
Kezével szívet formál
Hisz egy boldogabb hazában
Salom.

Csoszog az elfagyott lábú öreg
Csak mosolyog magában
Sodorja a mámoros tömeg
Higgyen egy eltékozott hazában?
Salom.

Táncos lábú fiúk, lányok
Szórnak konfettit a rendőrök nyakába
Fonják karjaikat egy karjába
Szabad levegőt, hazát kiáltva
Salom.

Én hagyjak itt testvért, anyát?
Elfáradt szeretőt
Mint becsapott, félretolt barát?
Értetlen, hitehagyott hazát
Salom.

Nem hihettem, sohasem hittem,
Hogy látja, szereti ezt az Isten
A tavaszi napsugár gyenge fénye
Valami biztatót rajzol az égre
Legyen vége, végre
Salom.

2017.04.17. Dr. Dolinay Tamás

SÓFÁR

A Nyíregyházi Zsidó Hitközség folyóirata
Postacím: 4400 Nyíregyháza, Mártírok tere 6. • E-mail: sofajrsag@gmail.com
Tel./fax: (36)-42-417-939 • Web: www.sofar-ujzag.hu
Számlasszám: OTP 11744003-20331427
• Lapalapító és fotók: Tóth-Ábri Péter • Szerkeszti a szerkesztőbizottság
Felelős kiadó a Nyíregyházi Zsidó Hitközség
Tördelés, nyomtatás: Gprint Iroda (4400 Nyíregyháza, Szabolcs u. 7/A)
A folyóirat ingyenes!

A lap MAZSÖK támogatásból valósult meg.